من و هونەر سەلیم و ڤۆدگا لیمۆن

حەیدەر عەبدولڕەحمان

هونەر سەلیم لە ڤۆدگا لیمۆن دا سەربوردەی بێوەژنێک(نینا) و رەبەنێکی بە ساڵاچوو(هامۆ) مان بۆ دەگێڕێتەوە کە لە گوندێکی لاپەڕی ئەرمینیا ،دوای تێک شکانی یەکیەتی سۆڤیەتی جاران ژیان بە سەر دەبەن،لەو کەشو هەوا قەوقازییە شەختە بەندو ساردەدا کە بە تارای سپی بەفر داپۆشراوە ئەو دوو کۆست کەوتووە، هەموو جارێ لە گۆڕستانی گوندەکەدا یەکتر دەبینن کە چەند کیلۆمەترێک لە گوندەکەوە دوورە،هامۆ دوو ساڵێک دەبێت ژنە خۆشەویستەکەی ماڵئاوایی لە دنیادا کردووە،هەر جارەی بە تەنیایی و جلی ماتەمینیەوە دەچێتە سەر گۆڕەکەی، تۆپەڵە بەفرەکانی سەر وێنەی ژنەکەی لە سەر کێلی گۆڕەکەی بە ئەسپایی لادەبات، بۆ ئەوەی بە بینینی وێنەکەی کەمێک فەرامۆشی بە دڵە خامۆشەکەی خۆی ببەخشێت (نینا)ش بە هەمان شێوە بە جلی رەشی ماتەمییەوە هاوکات لە گەڵ (هامۆ) ی رەبەن و تەنیا بە بێ دەنگی لە سەر گۆڕەکە روو دەنیشێ و سەیری وێنەی مێردە سەربازە کوژراوەکەی دەکات،لەو گۆڕستانە تەنیایەدا لەو گۆڕستانە تەنیایەدا کە تەنها ئەو ژن و پیاوە کۆست کەوتووانە دەگرێتە خۆی(نینا) دوور بە دووری و ناوە ناوە ئاوڕ لەو پیرەمێردە خەمبارە دەداتەوە.

کە هەروەک زیندوویەک قسە لە گەڵ ژنە مردووەکەی دا دەکات و نامەی کوڕەکەیانی بۆ دەخوێنێتەوە کە چۆن گوندی جێ هێشتووە و ئێستا لە هەندەران لە شاری پاریس دا دەژیت، ناوە ناوەش خۆی بۆ ناگیرێ و بە هێمنی دەگری و دەیەوێت حەسرەتەکانی خۆی بە هەڵڕشتنی چەند دڵۆپە فرمێسکێ هەڵڕێژێ، یاخود زەردەخەنە وەک شنەبایێکی ناوەختە بە سەر روخساریدا هەڵدەکات و سەراپای دەم و چاوی داگیر دەکات و شنەبای زەردەخەنەکانی ئاوێزانی شەپۆلی فرمێسکەکانی دەبێت.

ئەو دوو بنیادەمەی گۆڕستانەکە هەموو جارێک بێ ئەوەی قسە لە گەڵ یەکتردا بکەن بە یەکەوە دێنە سەر گۆڕستانەکەو بە یەکەوەش بە سواری کۆنە پاسێک دەگەڕێنەوە شار کە لە زۆربەی گەڕانەوەکاندا هەر ئەو ژن و پیاوە هەڵدەگرێ..

لە نێو ئەو رووداوە لە سەرخۆو ریتم هێورو هێمنانەدا کە بێجگە لە برە بڕی دەنگی پاسەکەو نەبێت هیچ بزووتنەوەیەکی دیکە بە روخساری ئەو ژیانە خامۆشەوە نابینی کە ئەوانی تێدا دەژیت، بینەر لە چاوەڕوانی ئەنجامێک دەکات، رەنگە مەزەندەی ئەوەی لە لا گەڵاڵە بێت کە بێ شک ئەو کەشو هەواو رووداوە هێورانە ئێستا نا ئێستا بەرەو ئاکامێکت دەبات، ئەو چاوەڕوانیە چێژێکی دەروونی بە بینەر دەبەخشێت کە نەتوانێت دووچاری سارد بوونەوە بێت، درک بەوە دەکات کە رووداوەکان دیمەن دوای دیمەن بەرەو هەڵچوون دەچن و چێژی بینەریش لە چاوەڕوانی رووداوەکاندا لە زێدە بوون دا دەبێت.

دەرهێنەر هەوڵی ئەوەی داوە کە پێناسێکی وردی ژیان و رابووردووی پاڵەوانەکانی خۆی بکات، بە تایبەت کارەکتەرە سەرکییەکانی، ئەوەتا بینەر ئاشنا بوە دەبێت کە پیرەمێرد جاران عەسکەرتارێکی سوپای سوور بووە، بەڵام پێش چەند ساڵێک خانەنشین کراوە، کە تا ئەو ماوەیەش جلە سەربازییەکانی هەر مابوون تا ئەو رۆژەی دەست کورتی و نەداری بە شێوەیەک تەنگی پێ هەڵچنی کە ئەستێرەکانی سەر شانی فڕی بداو بە نرخێکی هەرزان بیانفرۆشێ، تەنانەت ئەو بارە ناهەموارە وای لێکرد کە ماڵو هەندێ کەلو پەلی بەنرخی ماڵەکەشی بفرۆشێ، لەوانەش دۆلابی ماڵ کە هەموو رۆژێ بە پشتی خۆی بەدەم ئەو رێگە سەخت و دژوارەی بەفرەوە دەیباتە سەر شەقامەکە بۆ فرۆشتن، خەڵکیش مەزەندەی ئەوە دەکەن کە کوڕە پەناهەندەکەی لە دەرەوە کۆمەکی دەکات، بۆیە هەر کات تەلەفون دەکات خەڵکەکە لە چاوەڕوانی ئەوە دان کە ئاخۆ کوڕە چ هەواڵێکی دڵخۆشکەری پێیە بۆ باوکە کلۆڵەکەی ..کەچی هەموو جارێ پیرەمێرد چ لە تەلەفۆن و چ لە نامەکاندا خەونەکانی لە بار دەچن و هەناسە سارد دەبێت..

بێوەژنیش (نینا) تەنها خۆی و کچێکی تاقانەی پیانوو ژەنی هەیە ، ئەو خۆی لە کەشکێکی ڤۆدگا فرۆشتن دا لە سەر رێگای وێرانە دێیەکدا ڤۆدگا دەفرۆشێتە رێبواران و کچەکەشی لەهـ وتێلێکی شاردا بە نان و سک خزمەتکارە ..بەڵام موچەی دایکەکە ئەوەندە کەمە کە تەنانەت بەشی خۆی و کچەکەی و چوونە سەر گۆڕستانیشی ناکات، بۆیە چەند جارێک بە قەرز دەچێتە سەر گۆڕستان و پارەی پاسەکەی نیە، تا وای لێ دێت شوفێری پاسەکە لێی بێزار دەبێت و رێگەی پێ نادات سواری پاسەکە بێت ..بەڵام دواتر (هامۆ) ی پیرەمێرد بە هانای دێت و بە بێ ئاگایی بێوەژن هەموو قەرزەکانی بۆ دەداتەوە ..ئەم هەڵوێستەی هامۆن وا لە نینا دەکات کە زیاتر لێی نزیک بێتەوە و پەیوەندییان لەو کەشو هەوا ساردەدا گەرم بێت.

ریتم لەو ساتانەدا ریتمێکی ئاسایی نیەو بەڵکو ئاوێزانی رووداوو بزووتنەوەی کامێراو موئەسیراتی دیکەی دەنگ دەبێت، ئەو ریتمە پڕ لە نهێنیەیە وا دەکات کە وێڕای هێوری و لە سەرخۆیی رووداوەکان بەڵام بینەر لە کەشوو هەواییەکی شەختەبەندی فیلمەکەدا دەستی لە دیمەن و ئاوێتە بوونی رووداوەکاندا بەرنەبێ ،ئینجا ئەگەر رووداوەکان تراژیدی یا سووکە کۆمێدی بن، یاخود رۆمانسی وەک رۆمانسیەتی ڤۆدگا لیمۆن،ئەوەتا ریتمی کامێرا لە دیمەنی سەرەتاییدا دەگاتە ترۆپ ،کاتێ پیرەمێردێکی خاوەن ماتەم لە سەر پشتی قەرویلەیەکدا بەرەو گۆڕستان لێژ دەبێتەوە،بینەر لەگەڵ خۆیدا دووچاری دڵە راوکێ و سەر سوڕمان دەکات.

دەکرێ بڵێین هونەر سەلیم ستایلێکی تایبەت بە خۆی هەیە کە بە شێوازیکی زۆر سادەو ساکار،لە دنیاییەکی رۆمانسیانەی بێ گرێ هەوڵ دەدات ئەو وێنە سەرسوڕهێنەرانە نیشانی بینەر بدات، کە قوڵاییەکی مرۆیی لە دەروونیدا بەجێ دێڵن،لە هەمان کاتیشدا هزرێکی فەلسەفی بە خۆیانەوە هەڵدەگرن و بوارێکی بەرفرەوانیش بۆ خەیاڵی بینەر بەجێ دێڵن .. بەڵام لێ ناگەڕێ بینەر لە ناو گێژەنەیەکی نا واقعیدا بخولێتەوە وەک ئەوەی ژیانی سادەی نەتەوەیی و کولتووری ئەرمەنییەکان وەک خۆی نیشان بدات،راستگۆیی دەرهێنەر لە گەڵ واقیعدا لەوەدا بەرجەستە دەبێت کە نایەوێت ژیانی ئەوان بە شێوەیەکی رتوشکراوی کە لە گەڵ سەردەم و باری سیاسی و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیریی ئەواندا کۆک نەبێت، ئەگەرچی دەرهێنەر لەرووی جوگرافییەوە ماوەیەکی دوورو درێژی بەینە لە نێوان زێدی باوک و باپیرانی، بەڵام بە شێوەیەک ئاشنا بە ئەرمەنستەکانە کە بینەر مەزەندەی بۆ ئەوە بچێت کە ئەو دەرهێنەرە ئەوەندە شارەزای کولتوورو کەلەپوورو ژیانی ئەوانە وەک ئەوەی ئەو دەرهێنەرە ئەرمەنی بێت، خۆ ئەگەرچی دەرهێنەر دەسەڵاتی ئەوەی نەبووە کە فیلمەکە بە تەنها زمانی کوردی بکات، بەڵام توانیوویەتی کەشو هەواو کولتووری کوردی بە سەر پانتایی زەمینەی فیلمەکەدا زاڵ بکات، کە بە دەر لە زمان بینەری کورد بە وێنەو روداوو دیمەنەکان لە فیلمەکەدا هەست بە بوونی خۆی بکات، گەلانی دیکەش ئەو بۆچوونەیان لا گەلاڵە بێت کە ئەو فیلمە فیلمیکی کوردییە.

بەمەش دەرهێنەر توانیویەتی پێناسێکی راستگۆیانەی ئەو گەلە بکات و خۆشی وەک دەرهێنەریکی کورد خۆی بە دنیا بناسێنێ .

زەمینەی بنەڕەتی فیلمەکەی لە سەربەرجەستە کردنی هەاو مەرجی تەنگەتاوی ئابووری داناوە،ئەوەتا زۆربەیکەسایەتیەکانی دووچاری ژیانێکی کولەمەرگی کردووە، لەدیمەنێکا ئەوەمان نیشان دەدات کە چۆن دۆلابەکەی پیرەمێرد دەدزرێ و دەرفێندرێ، وا لە کچێکی تازە پێگەیشتووی وەک کچی بێوەژنەکە دەکات کە دوای دەرکردنی دایکی لە کەشکە ڤۆدگاکە ناچاری ئەوە بێت، لەشی خۆی بفرۆشێتە خاوەن هۆتێلەکە، یان بێوەژن بۆ خۆ رزگار کردن لەو تەنگژە سەختەی برسیەتی ناچاری ئەوە بێت پیانووی کچەکەی بفرۆشێت کە بەلای کچەکەوە هەموو ژیانی بوو، تاقە سەلوایەکی ئەو بارە نائارامە دەروونیەی ئەو بوو، دەرهێنەر کاتێک دەتوانێ کاریگەری گەورەی لێک جودا بوونەوەی ئەو کچە لە گەڵ پیانووەکەی دا نیشان بدات، کە کچەکە لە ناو شەپۆلی فرمێسکەکانیدا دوا عەزفی ماڵئاوایی لە گەڵ پیانوویەکەی لێدەدا ، ئینجا بە ماتەمی دەست لە پیانووەکەی هەڵدەگرێت کە بیبەن بیفرۆشن، هەر لەو دیمەنانەدا دەرهێنەر باری ناڵەباری ئابووری خەڵکەکەی نەدەدا، بگرە ئەوەشمان نیشان دەدات کە چۆن زۆر لە رۆڵەکانی ئەو گوندە بۆ نان پەیدا کردن، روویان لە هەندەران کردووە، لەوانەش کوڕەکەی(هامۆ) بەڵام وەک دەرهێنەر نیشانی دەدا ئەمەش رێگە چارەی رزگاربوونی خەڵکی گوندەکە نیە بۆ رزگار بوون لەو بارە ناهەموارە، بەڵکو ئەوانیش هیچیان بە هیچ نەکردووە و نەیانتوانیووە خەونەکانیان بهیننە دی، دیوێکی دیکەی نەگەتیفیانە کە دەرهێنەر خستویەتیە روو: لایەنی شەڕە کە لە ناو خەڵکی گوندەکەدا دەردەکەوێت،لەوانەش رفاندن و دزین، دەست درێژی کردنە سەر کچی بێوەژنێکی وەک نینا قەستی کوشتن لە نیوان خزم و کەسوکاری یەکتری گوندەکە لە سەر پارە چەندین حاڵەتی تر،بەڵام لەگەڵ ئەوهەموو حاڵەتە تراژیدییەی پڕ لە مەرگەساتانەشدا دەرهێنەر هاوسەنگی و ریتمی درامی فیلمەکەی لە نێوانی تراژیدیاو سووکە کۆمێدیا یان لە نێوان رەشبینی و گەشبینی دا تێک نەداوە، ئەوەتا کە نینای بێوەژن دوای دەرکردنی لەو کارە لە گەڵ کچەکەی فرمێسک هەڵدەڕێژن، شەپۆلی زەردەخەنە هارمۆنیاییێک دەدەنە فرمێسکەکان و جوانییەک بە تراژیدیای فرمێسکەکانی دەبەخشێت.

دەرهێنەر فیلمەکەی لە سەر زەمینەیەکی خۆشەویستی بونیات ناوە، هەر تەنها خۆشەویستی سۆزداریشی نا بگرە خۆشەویستی بۆ ژیان کە بەردەوامی بەژیان دەداو لای ئەو هەتا ئەو کاتەش کە نینا مێردەکەی لە گۆڕ دابوو هامۆ ژ ژنەکەی مردبوو، ئەوان لە خۆشەویستی مردووەکانیان جیا نەدەبوونەوەو مومارەسەی خۆشەویستییان لە گەڵ مردووەکانیاندا دەکرد،لە لای دەرهێنەر هیچ حاڵەتەپڕ لە مەرگەساتەکان کۆتاییان بە خۆشەویستی نەهێناوە، هەتا ئەگەر بنیادەم لە ویستگەکانی دوا تەمەنیشی دابێت ،ناتوانێت بێ خۆشەویستی هەڵ بکات،بۆیە نینای بێوەژن و هانۆی پیرەمێرد سەرەتای خۆشەویستییەکی دیکە لە گەڵ یەکدا دەست پێ دەکەنەوە بەڵام خۆشەویستی دووەم خۆشەویستی یەکەم لەناو دەبات.

بە ئاشکراش دەرهێنەر ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە کە بۆشایی سێکسی فاکتەرێکی بنەڕەتیە بۆ ئەو حاڵەتە رۆمانسی و تراژیدیەی کە کاراکتەرە سەرەکییەکانی تێدا دەژیت، بە نەمانی ئەو بۆشاییەش بە هۆی بەستنی پەیوەندییەکی نوێ و دۆزینەوەی ئەلتەرناتیف بینەر درک بەوە دەکات کە ئەو حاڵەتە مرۆییە رۆمانسییە زۆر بە سۆزدارە نامێنێت، بەڵگەش بۆ ئەمە ئەوەیە کە دوای دروست بوونی خۆشەویستی لە نێوان بێوەژن و پیاوە رەبەنەکە جارێکی دیکە هیچ لەوان بیری مردووەکانیان ناکەنەوە هونەر سەلیم زەمەنیشی لە پاڵ دیاردەکانی تری فیلمەکە کردووە بە هێما بۆ خوێندنەوەی رووداوەکان ن ئەوەتا هەر بۆ نموونە سەراپای وەرزی فیلمەکە زستانە نتەنها کۆتاییەکەی نەبێت کە بەهارەو هێمای دەست پێکردنەوەی ژیانێکی نوێیە ، ئەو بەهارە کۆتایی بە رۆژانی بەستەڵەکی تەنیایی و بێ ئەومێدی دێنێ و دەبێتە دەستپێکی وەرزێکی نوێ ی خۆشەویستی، بۆیە دەرهێنەر لە چارەسەر کردن دراماییانەی فیلمەکە دەگاتە تروپکی داهێنان،کاتێ هامۆی رەبەن و نینا ی بێوەژن بڕیار دەدەن کەپیانووی کچەکە نەفرۆشن، لە دیمەنێکی سیحراوی دا هەردوکیان لە بەردەم پیانووەکەدا دادەنیشن و بەدەم ئەو گۆرانییە دەڵێنەوە کە جاران بە دەم رێگەی چوونە سەر گۆڕستان شوفێری پاسەکە بۆیانی دەچڕی و ئەوانیش لە گەڵیدا هەستی خۆشەویستی و خۆش ویستنی ژیانیان لە لادا سەر لە نوێ چرۆی دەکردەوە.

کارۆلینا ئیلیکا.. مێرگە هەمیشە سەوزەکەی شیعری نوێخوازی رۆمانیا

بۆتان جەلال

لەوەتەی لە نێو ئەدەبیاتی رۆمانیای تازەدا شاعیران دەمیان لە شیعری نوێخواز دابێت، هەرگیز وەک کارۆلینا ئیلیکا ی کچە شاعیری رۆمانیا نەیانتوانیوە بچنە قوڵایی مانا و شێواز و مەبەستە فراوانەکەی شیعرەوە، کارۆلین بە هۆی دەقە دەوڵەمەندەکانیەوە دەبێتە مایەی گرنگی پێدانی رەخنەگران وتوێژەرەوانی ئەدەبیاتی رۆمانیا.

مرۆڤ یەکەم سەرچاوەی ئیلهامی ئەو شاعیرەیە و گشت شیعرەکانی لە خواست و حەزو خولیا ئادەمیەکانەوە هەڵقوڵاوە و بەر گەژۆبوونی هەست و نەستیدا رۆچووە، ئاخ و سۆزی مرۆڤانەی بەدەیان گۆرانی سۆزێنێ پێ نووسیوە، ئافرەت و خواستەکانی سەرچاوەی داهێنان و تەقینەوەی بیرمەندیەتی ئەو کەڵە شاعیرەن وێنە شیعریەکانی گوزارشتن لە ناسکی ناخی شاعیرەوە، بۆیە بەدەیان ئاوازدانەر لەدەوری ئەو شاعیرە دەسوڕێنەوە تا شیعرەکانی بکەن بە جۆشترین ئاوازی گۆرانی.

ئەمە نموونەیەک لەشیعرەکانیەتی:-

شەونخوونی بە دیار
یادگارییەکانتەوە دەکەم
ئەو وشانە دەخوێنمەوە
کە لە دەفتەری یادگاریەکانت
هەرگیز
تۆمار نەکراون
بێ ویستی خۆم وشەکان
ناپاکیم
لەگەڵدا دەکەن
چیتر ناتوانم بێ دەنگ بم و
هەموو
نهێنیەکانت
دەدرکێنم
گەرنا لەسەر لاپەڕەی رووی
ئەستێرەیەکە قسەکان
دەنووسمەوە و
خۆشەویستیت بۆ گشت دنیا
ئاشکرا دەکەم

ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە لە خولگەی شیعری عەتف و سۆزدا چەسپابێ و نەیەوێ یان نەیتوانیبێ بچێتە خولگەیەکی دیکەوە، بە پێچەوانەوە کارۆلینا ئیلیکا بە هزرە تیژەکەیەوە لە دەرگای بابەتی ناسک و گرنگ و بایەخدەریشی داوە مەسەلە مرۆییەکانی تیادا قووڵ کردۆتەوەو گرانبەها و شکۆمەندیەکی بە نرخی بە شیعرەکانی بەخشیوە.

ئەم شاعیرە لە رۆژی 19/3/ 1951لە شارۆچکەی فیدرا لە رۆمانیا لە دایک بووە، دەرچووی کۆلێژی فەلسەفەیە لە بوخارست، لە ساڵی 1975ەوە بۆتە ئەندامی یەکێتی نووسەرانی رۆمانیا ، ئێستا کاری رۆژنامە گەری دەکات و لە یەکێک لە کۆلێژەکان وانە دەڵێتەوە وهەندێ کاتیشی بۆ وەرگێڕانی بەرهەمی ئەدەبی تەرخانکردووە. چەند کۆمەڵە شیعرێکی تا ئێستا بەچاپ گەیاندوون، لەوانەش (گەرمی و بڵێسە) لەساڵی 1977هێرشی خەون) لەساڵی 1982ڕۆیشتن لەساڵی 1978پەیژە بەرەو ئاسمان لەساڵی 1997ئەم بەرهەمانەی بۆ سەر زمانەکانی ئینگلیزی و فەرەنسی و ئیتاڵی و تورکی و مەقدۆنی و عەرەبی و سربی وەرگێڕدراون، ئەویش شاکار و بەرهەمێکی زۆری لە ئەدەبیاتی گەلانەوە بۆسەر زمانی رۆمانی وەرگێڕاوە ..